

ՆԱՄԱԿ ՄԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԵՒ ԳԱՂՂԻԱՅԷՆ

ՆԶՊԷՍ ամէն տեղ՝ 'ի Գերմանիա եւ ղառական հնու-
թեանց գիտութիւնը՝ մասնաւորապէս այս վերջին ամիսնե-
րուն մէջ, շատ զբաղեցաւ Էդիպտոսի նորագիւտ եւ զարմա-
նալի հնութեանց վրայ: Գարնան լսեցիւնք Արիստոտելի Ա-
րեւքի Սահմանադրութեանց գիւտը. անցեալ ամառան վեր-
ջերը՝ Քէնիքնի որ զայն գտաւ՝ գրչին արդիւնք երկասիրու-
թիւն մը ստացանք Classical text from the papyri
in the British Museum, London 1891:

Այս հատորին ամենէն աւելի կարևոր եւ շահագրգիռ մա-
սը՝ առաջինն է, յորում Հերոդոտի կամ Հերոնիկոսի եօթը չափական տաղերը
կան եւ ութերորդի մ'ալ միայն մէկ մասը. Քէնիքնի՝ պապիրն օրինակե-
ր, ինչպէս որ էր առանց ուղղելու գրութեան եւ ուղղագրութեան սխալները. ոչ
շեշտ եւ ոչ կէտ աւելցուցեր է, բաւերու բաժանմունքն ալ ձեռագրին մէջ ինչպէս
է՝ այնպէս թողուցեր է: Քէնիքնի ճիշտ այս հատորը հրատարակած ժամանակ՝
Ռութէրֆորտի հրատարակութիւնն ալ լոյս տեսաւ, սակայն վերջինս վեր 'ի վե-
րոյ եւ անճիշտ է. ուստի Գերմանացի գիտնականք ուսումնասիրեցին այս տա-
ղերը՝ եւ զանազան թերթերու մէջ անոնց բնագիրն ալ հրատարակեցին. օրինա-
կի համար՝ Ֆրանց Պիլքեր առաջին տաղը հրատարակեց Rheinisches Muse-
um, Կ. Քայպպել չորրորդը եւ վեցերորդը Հերմէսի մէջ: Ա. Կերքէ եւ Օ. Կիւն-
զեր. երրորդը Wochenschrift für Classische Philologie Քէնիքնի
հատորին մնացած մասը՝ կը բաժանապէս իրերիցեայ ընդդէմ փոխապիղծայ ճառի
մը բաւական երկտր մաս մը. որ ըստ տեսութեան Պերլինի ձեռմարանին անդամ
Քէօհլերի՝ խօսուած պէտք է ըլլայ 336—335ին ձմեռը.. ասկից զատ՝ Տրիփոնի

յունարէն քերականութեան աննշան և տարրական փոքրիկ հաստուած մը, որ շատ տարի առաջ զանուած ձեռագիր իդիականի մը վերջին ճակատին վրայ գտնուած էր : իդիականի գրոց ուրիշ ձեռագիրներ ալ կը գտնուին, որոց վրայ տեսնուած է այս քերականութեան մեծ մասը, սակայն այն պարագան գրչագրին քննադատական արժէքը չի յաւելուր : Ընդ հակառակն այս տեսակետով մեծ արժէք ունին իսոկրատայ խաղաղութեան վրայ գրած ճառին ձեռագիրներն, և ստոյն Դիմիտրիենայ երրորդ նամակը . այս ձեռագիրները՝ նշանաւոր գիտնոց ըրած սրբագրութիւնքն ոչ միայն կը հաստատեն՝ այլ նաև կը ցուցնեն որ այս հեղինակաց հետ ընտրական քննադատութեամբ պէտք է վարուիլ . վասն զի մեր ունեցած ձեռագրաց երբեմն միոյն և երբեմն ալ միւսոյն համաձայն են :

Քէնիքնի հրատարակած պապիրները՝ շատ շատ հոռոմայեցեաց կայսերութեան սկիզբը կը հասնին . ընդհակառակն Ֆլինտերս փէզրրի պապիրներու հաւաքումը՝ զորս հրատարակեց վերջերս Մահաֆֆի, ամէնն ալ առանց բացատրութեան Քրիստոսէ երեք դար առաջ են . ասոնք 'ի Ֆայում գտնուեցան, որ նախկին զաղթականութիւն էր Արտինէի, և մուսիլայները պատասխելու գործածուած էին . զանոոնքն ըր ամենայն խնամքով զանոնք քակելով՝ շատ ճոխ և կարևոր արդիւնք յառաջ բերին : Ասոնց մէջէն մեզի անծանօթ՝ Եւրիպիդէսի Անտիոպէ ողբերգութեան երկայն կտորներ գտնուեցան . ողբերգութեան վերջին մասէն՝ գրեթէ 120 տող . այս գիտս՝ միջին իտալիոյ մէջ գտնուած անօթոյ մը և իդիմոսի առակով՝ նոր գիտնականաց լրացուցածն՝ հաստատեց լիովին . նոյնպէս և թերևս աւելի յարգի և հետաքրքրական են փեդոնի ձեռագրի մը կտորներն . այս պապիրը՝ շատ հին է, գրեթէ 300 ին, այսինքն Պղատոնի մահուրնէն գրեթէ 50 տարի վերջը : Սա շատ կը զանազանի մեր ունեցած ձեռագիրներէն, ինչպէս ծանօթ է՝ համաձայն են Տիրեբրիոս կայսեր ժամանակակից Տրասիդոսի օրինակին հետ . սակայն յայտնի կը տեսնուի որ աղեքսանդրեան բանասէրք՝ որոց պարտական ենք մեր Պղատոնի բնագիրը, սրամիտ քննութեամբ դատեր են իրենց նիւթը և զայն ամենեին չեն փոփոխած կամ այլայլած, ինչպէս որ կը կարծուէր այս պապիրին պատճառաւ . որովհետև սորա ընթերցումը՝ ոչ մէկ կերպով նախադաս համարելի է քան զայլ մեր ձեռագիրս : Աղեքսանդրեան բանասիրաց մի և նոյն քննադատական գործունէութիւնը կը տեսնուի նաև ուրիշ պապիրի մը վրայ՝ որ իդիականի ԺԱ երդին ինչ ինչ տողերը կը բովանդակէ . այս բնագիրս Զենոպոսէ շատ առաջ է, և այնպիսի տողեր կան մէջը՝ որ մեզի չեն աւանդուած ոչ հոմերական և ոչ իսկ այլ ձեռագրաց մէջ . և յիշուի կը թուի թէ աղեքսանդրեան օրինակաց վրայէն առնուած է . զայս կը հաստատէ նաև նոր բանասիրաց կաղծիքը աղեքսանդրեան բանասիրութեան նկատմամբ : Մահաֆֆիի հրատարակութիւնը՝ ուրիշ գործոց հատածներ, բազմաթիւ յիշատակարաններ և Արտինէի զաղթականութեան վերաբերեալ մասնական գործեր կը պարունակէ . օրինակի համար, զաղթականաց և զինուորականաց նամակներն և կտակները, յորոց ոմանք զուարճալի՝ բայց միանգամայն շատ կարևոր են պտղովեանց դարու պատմութեան և ժամանակագրութեան նկատմամբ :

Այս պապերներուն գիւտին նկատմամբ չմոռնանք յիշատակել նաև Պ. Գարրիէ-
րի գրած նամակը առ Վ. Հ. Ալիշան: Նշանաւոր ուսուցիչը կը հաղորդէ թէ
տեսած է պապերի թերթ մը Եգիպտոսէն եկած, որոյ երկու կողմն ալ նախկին
նշանագրերով գործածած՝ 27 տող կայ: Կը հաստատէ թէ այս պապերը 2 կամ 3
դարուն է. նշանագրերը թէպէտ հայերէն են՝ բայց բառերը ոչ, այլ յունարէն
կը կարծուին: Փարբիէր կ'աշխատէ այժմ՝ լուծելու զայս, որոյ կը մաղթեմք լի
ուրիշ յաջողութիւն:

ՄԵԾԱՆՈՐԵՆ ԳԱՆՃԱՆԵԱԼՔ

1891 ԱՄԻՆ

Ն. 2 տխուր բան է ամէն տարի մարդկութեան մեծ և հնացած
ծառին թօթափած տերեւներն համբել մի առ մի, զորս կամ բնական
ձախորդութեանց և ցաւոց փոթորիկը և կամ՝ երբեմն նաև կրից մրրիկը
թօթափեց:

Անցեալ ամի ալ տխուր յիշատակաց նկատմամբ իւր նախընթաց եղբայր-
ներէն լար չմնաց. ո՛րչափ և ինչպիսի՜ վախճանեալք. քանի՜ պարապ մարդկայի-
րնկերութեան մէջ: Ուրեմն մարդկութեան զերեզմանոցին մէջ շրջան մ'ը-
նենք, և Վլայրիկեան մը կանգ առնունք ամենէն աւելի նշանաւորաց առջև. այս
մարդիկները նոյն իսկ իրենց զամբանէն մեզի մեծ խրատ մը կրնան տալ:

Էւ ահա տարին կը բացուի և կը հնձէ իսկոյն գործունեայ, փանաւր և քաղ-
ցրաբար պանծնաւորութիւն մը. այսինքն զԱնտոն Սյորբանի. որ Յունուարի մէջ
մեռաւ հանդարտութեամբ և խաղաղութեամբ առանց վշտաց և ցաւոց, ինչպէս
որ ապրեցաւ: Լաւ հայրենասէր, զիտնական քահանայ մ'էր. 1854ին ծնած էր
'ի Լէքքո, իւր առաջին հասակէն՝ ինքզինքը երկրաբանական ուսմանց տուաւ.
1856ին հրատարակեց Երկրաբանական և հնաբանական քննութիւնք 'ի վերայ
Լուկաստիոյ. ուր երկարօրէն կը խօսի զաած բրածոյից վրայ. 57ին ալ Լու-
կաստեան հնէաբանութիւն հրատարակեց: 60ին 'ի Գուրին, 61ին 'ի Բաւիա,
62ին Միլանո բարձրագոյն վարժարանին և 67ին Ֆրիւնցէի ուսմանց ճեմա-
րանին մէջ բնական պատմութիւն կ'ուսուցանէր. այս վերջին քաղաքին մէջ հը-
րատարակեց վարդապետական նպատակաւ՝ Երանջութիւնք երկրաբանական ըն-
թացից վերնագրով եռահատոր աշխատասիրութիւնն. դասախօսութեանց զբաղե-
լով հանգերձ՝ չմոռցաւ իւր առանձին մասնագիտական ուսումնասիրութիւնքն, և
այս աշխատութեանց արդասիք եղան իւր գլուխ գործոցը՝ Գեղեցիկ երկիրն: